

WERINON

— UITGAVE VAN DE —
HISTORISCHE KRING · NEDERHORST DEN BERG
—

DECEMBER 1995 · NR 20

NEDERHORST DEN BERG, DRENTHE.

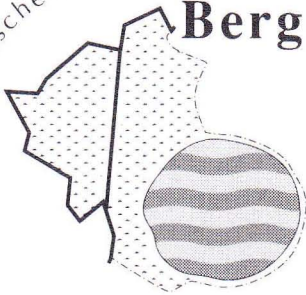
Historische Kring Nederhorst den Berg

Bestuur	Voorzitter	J.E. Jansen Pieter de Hooghlaan 23 1394 GJ NdB, tel. 0294-254152
	Secretaris	A.M.E. Baar Torenweg 9 1394 EA NdB, tel. 0294-251804
	Penningmeester	K. Scherpenhuijsen Overmeerseweg 76 1394 BE NdB, tel. 0294-251727
	Leden	J.F.A. Baar Kerkstraat 6 1394 CX NdB, tel. 0294-254309 W.J. van Deutekom Uiterdijksehof 14 1394 GM NdB, tel. 0294-253343 R.J. Verkaik Fazantelaan 17 1394 CH NdB, tel. 0294-254317
Redactie		G.J.M. Baar Zoddeland 26 1394 KR NdB, tel. 0294-254368 T. Griffioen Kuijerp pad 6 1394 DA NdB, tel. 0294-254106 J.F.A. Baar Kerkstraat 6 1394 CX NdB, tel. 0294-254309
Tekstverwerking		N.W.J. Breed Fazantelaan 1 1394 CH NdB, tel. 0294-251645
Omslag, ontwerp en technische realisatie		P. Griffioen Langewetering 11 1394 KC NdB, tel. 0294-254603
Lidmaatschap		f 25,— per jaar Bankrekeningnr. 32.82.24.138 RABOBANK Nederhorst den Berg girek.nr. van de bank: 368387

Niets uit deze uitgave mag, op welke manier dan ook, verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt worden zonder schriftelijke toestemming van het bestuur.

Nederhorst den Berg

Historische Kring

december 1995, nummer 20

jaargang 5

opgericht: januari 1988

Inhoud:

Pagina:

- 515 - Aankondiging lezing Werinon door Prof.Dr. P.H.D. Leupen
- 516 - Mededelingen en Berichten
- 521 - Van de kaart - Ruud Verkaik
- 522 - De oude Backen in Overmeer en Nederhorst - C.J. Bak
- 526 - Ons dorp en de polders eromheen - Kees van Huisstede
- 528 - Het einde van de brug - Jan Baar
- 535 - Het ene blijft, het andere gaat - Gerard Baar

LEZING PROF.DR. P.H.D. LEUPEN, MIDDELEEUWSE GESCHIEDENIS
OP DONDERDAG, 7 DEC. A.S. IN "DE BERGPLAATS" MET ALS
ONDERWERP:

"WERINON EN DE BISSCHOP VAN UTRECHT"

In deze lezing geeft de heer Leupen een beeld van het ontstaan van Nederhorst den Berg en de Vechtstreek.

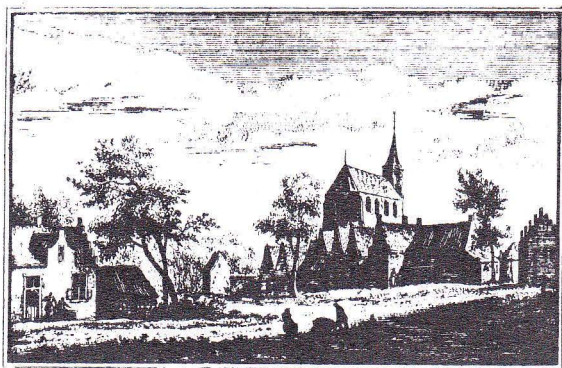
Hierin staan Werinon en de bisschop van Utrecht centraal. Recent onderzoek toont namelijk aan, dat Werinon de naam is geweest van de oer-parochie van de Noordelijke Vechtstreek. Werinon werd later Nederhorst den Berg.

De kerk van Werinon behoorde tot de eerste kerken in het Nedersticht. Haar ouderdom klimt op tot het begin van de 9e eeuw. Ook de band met de bisschop van Utrecht is oud, vermoedelijk heeft Liudger, de stichter van de kerk, deze onder het gezag van de bisschop geplaatst. Vervolgens kwam de abdij van Werden in het bezit van de kerk.

Toen Werden de kerk van Nederhorst afstootte in de late 10e of vroege 11e eeuw, kwam de kerk in handen van de bisschop van Utrecht. Deze gaf haar niet meer uit handen. Blijkbaar was er de bisschop veel aan gelegen, de stichting van Liudger in eigen beheer te houden.

Wilt u meer weten over de vroege geschiedenis van ons dorp, kom dan op 7 december a.s. naar "De Bergplaats". U bent van harte welkom!

Deze lezing begint om 20.00 uur. De toegang voor leden is gratis. Niet-leden betalen een bijdrage in de kosten van f 5,-. De eerste kop koffie of thee is gratis, maar voor de volgende vraagt de kring f 1,-- per kop.

A. Kalkmaker, 1842

den BERGH aan de VECHT

1842

MEDEDELINGEN & BERICHTEN

CONTRIBUTIE

Hopelijk vergeet u niet de contributie over 1995 over te maken. In 1996 ontvangt u een accept-girobiljet.

CURSUSSEN

In jan/febr 1996 wordt er in Weesp in het fort Ossenmarkt bij de Historische Kring een cursus georganiseerd:

"Hoe woonden onze voorouders?"

In deze cursus (5 lessen) zal aandacht besteed worden aan boedelinventarissen. Wat vertellen ze ons, hoe moeten we ze gebruiken? Een boedelinventaris werd opgemaakt na overlijden. Alle mogelijke voorwerpen die in een woning aanwezig waren, werden opgetekend. Een rijke historische bron dus.

Eerste les: 8 januari a.s. Kosten f 75,--. Inlichtingen Jan Baar, Kerkstraat 6, tel. 254309.

SCHENKINGEN

- "Erfenis van de Reevaart". Voorstel tot afstuderen - Architectuur T.H. Delft. Herinrichting van de gedempte Reevaart-zône, gecompleteerd met een bibliotheek te Nederhorst den Berg. Patrick Stork, Delft.
- 2 Foto's Monument '40/'45 - Jaap Jansen.
- Pagina Katholieke Illustratie, 1923. Afbeeldingen van de Vechtstreek/Nederhorst den Berg - Ina de Beer, Bussum.
- Videoband schilder Hans Verhoef in "De Stoel" (NCRV) - Gert van Ee (rectificatie).
- Sporen van nijverheid - Op zoek naar industrieel erfgoed. Stichting Regionale Geschiedbeoefening, N.H.
- Gebakken rat met beukeblad, Bies van Ede - Stichting Kunst en Cultuur, Noord-Holland.

PUBLICATIES

J. Leicher: "De Vechtstroom van Utrecht tot Muiden - Speelreis langs de Vechtstroom".

Met in gedachten het werk van Stoopendael (1719) geeft de schrijver een beschrijving van hedendaagse Vechtgezichten. Verkrijgbaar bij boekhandel van Kralingen, Breukelen.

"maar ook hier is veel verdwenen van
de vroeg're pracht en praal,
Breevecht, Overberg gingen henen
en Petersburg en Rozendael
Koningslust en Huis te Velde,
't Oude Zwaanwijck, Oostervecht,
allen moesten het ontgelden,
zijn in de loop der tijd geslecht.
Zo vergaat toch 's werelds roem
in tijd van armoe en van doem".

Nederhorst (den Berg) krijgt in het aardige boekwerkje geen speciale aandacht.

"Kastelen en ridderhofsteden in Utrecht". Een compleet overzicht van alle bestaande en verdwenen kastelen en ridderhofsteden. De Stichting Utrechtse Kastelen.

Voor de liefhebbers een prachtig werk. Kasteel Nederhorst (in N.H.) komt uiteraard niet in het boekwerk voor.

"Spannende tijden", een serie jeugdboeken, waarin boeken en verhalen verschijnen, die een gebeurtenis of voorval in Noord-Holland tot onderwerp hebben.

Deel 1 - Gebakken rat met beukeblad - Bies van Ede. Tachtigjarige oorlog, Haarlem.

Deel 2 - Jaya en het Orakel - Hans Plomp. Nederland, 2000 jaar geleden.

Deel 3 - Losprijs - Ries Moonen. 17e eeuw. Turfsteken, jagen, stropen, etc.

EXPOSITIE 25 JAAR GELEDEN "DE RAMP VAN NEDERHORST".

Op een stralende zonnige dag, zondag 10 januari 1971 ging de trots van Nederhorst den Berg in vlammen op. Kasteel Neder-

horst leek verloren, maar Nederhorst herrees, dank zij de onvermoeibare inzet van kasteelheer Jonker en de Harmine Woltersstichting.

Op 7 juni 1971 ging de herbouw van start. Al op 1 juni 1973 kon de restauratie feestelijk afgesloten worden.

Nederhorst den Berg kan trots zijn op het prachtige kasteel midden in de dorpskern.

Op vrijdag 12 en zaterdag 13 januari 1996 schenken wij aandacht aan deze trieste gebeurtenis door middel van een expositie in "De Bergplaats". Uw medewerking hebben wij daarbij nodig. Foto's, dia's, voorwerpen, artikelen, kortom alles wat met deze gebeurtenis te maken heeft is welkom. Met name zijn wij benieuwd naar (amateur) film-materiaal. We hebben al enige reacties ontvangen, maar er is vast meer. Reacties: Ruud Verkaik, Fazantelaan 17, tel. 254317.

EXPOSITIES

WILLIBRORD-JAAR 1995

Op 21 november was het 1300 jaar geleden, dat Willibrord in Rome tot aartsbisschop van de Friezen werd gewijd. Hij kreeg de opdracht de Friezen te bekeren. Dat dit lukte getuigt onze eigen Willibrordkerk op de heuvel.

In het Catharijne Convent in Utrecht wordt tot en met 28 januari 1996 een grote Willibrord-expositie gehouden. Kunstvoorwerpen, handschriften, relieken en liturgische voorwerpen zullen er te zien zijn. Ongetwijfeld de moeite waard. "Willibrord en het begin van Nederland".

SINTERKLAAS

Tot en met 7 januari 1996 is in het Amsterdams Historisch museum de expositie "Sinterklaas. Een tentoonstelling over de Goedheiligman" te zien. "O, kom er eens kijken". Ook voor kinderen.

LEZING

Op vrijdag 13 okt. jl. hield de heer Ferry Siemensma uit Kortenhoef de dia-lezing: "De ontwikkeling van het landschap".

Stap voor stap kon de ontwikkeling gevolgd worden, van ijsstijd tot "monumentenlandschap". De HKN-correspondent voor "De Brug" schreef: "een avond met een gouden randje". Een perfecte typering. De 55 belangstellenden zullen het hiermee ongetwijfeld eens zijn.

WATERTORENSTICHTING

Door de Watertorenstichting werden wij benaderd over de oorspronkelijke functie van de "wasserijtoren" bij jachthaven Spiegelzicht (v/h wasserij Jan Snel/Nederhorst).

Ons lid Gijp Franssen kon een duidelijke schetstekening en beschrijving van de werking van dit wateronthardingstoestel ten behoeve van watergebruik in de wasserij leveren.

Onderzoek in het gemeente-archief wees uit, dat de toren in 1936 gebouwd werd in opdracht van Jan Snel door de Gebr. Verkaik.

De "wastoren" is opgenomen in de lijst van het Monumenten Inventarisatie Projekt "als van belang voor de lokale historie".

De tekst op de toren "Carpe Diem" (Pluikt den dag) komt wat frivol over voor een wasserijbedrijf.

PROGRAMMA 1996

12 en 13 januari

Expositie over de kasteelbrand van 10 januari 1971 in de Bergplaats, Kerkstraat. Openingstijden:

vrijdag 12 januari 19.30 - 21.30 uur en zaterdag 13 januari 10.00 - 17.00 uur.

23 februari

Jaarvergadering in de Bergplaats, Kerkstraat, aanvang 20.00 uur.

De Historische Kring Nederhorst den Berg heeft in aansluiting op de landelijke Peter de Grote manifestatie een aantal activiteiten op haar programma staan.

9 april

Lezing "Peter de Grote, Tsaar aller Russen", door F. Visser.

Aanvang 20.00 uur in de Bergplaats, Kerkstraat.

19 april

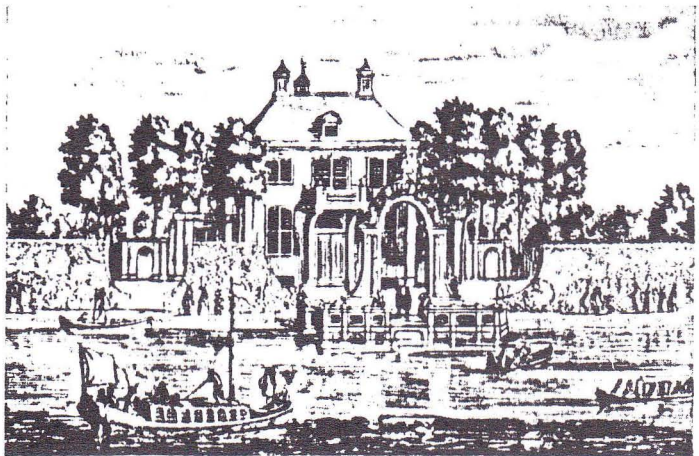
Opening tentoonstelling "Petersburg en Peter de Grote". De tentoonstelling is in het gemeentehuis aan de Voorstraat te bezichtigen van 19 april t/m 1 juli 1996. Openingstijden op werkdagen van 9.00 - 16.00 uur.

20 april

Optreden Russisch Zangkoor 'Zlatoust' uit Moskou. Zlatoust is een van de beroemdste kamerkoren uit Rusland, dus noteer deze datum vast in uw agenda.

eind mei/begin juni

Op een zaterdag een Russisch pleinfest. Toneel, muziek en dans in 't hart van Nederhorst.

Petersburg,
Nigtevecht
(17e eeuw)

begin april

Themanummer "Werinon". Het volgend nummer van Werinon wordt een speciale uitgave met artikelen/foto's/illustraties over de buitenplaats Petersburg en Peter de Grote.

Vóór april 1996 geeft de redactie van Werinon een bulletin uit met nadere informatie over de activiteiten in Nederhorst den Berg rond het "Tsaar Peterjaar".

Kopij voor het juni-nummer van Werinon graag vóór 30 april 1996 inleveren bij de redactie. U kunt nú ook al uw artikel voor het blad inleveren.

VAN DE KAART (bij de voorplaat)

Ruud Verkaik

Dammerweg ± 1933 (uitgave A.V.A.).

De Dammerweg is menigmaal op kaarten te zien vanaf 1900 tot 1970. Rond 1900 was hier alleen weiland met polder. Vanuit het dorp liep de bebouwing tot waar nu de Ph. van Wassenaerlaan is. Daar stond de hoepelbuigerij van H. Pos; in deze schuur bliezen de leden van Crescendo hun eerste repetitie-noten.

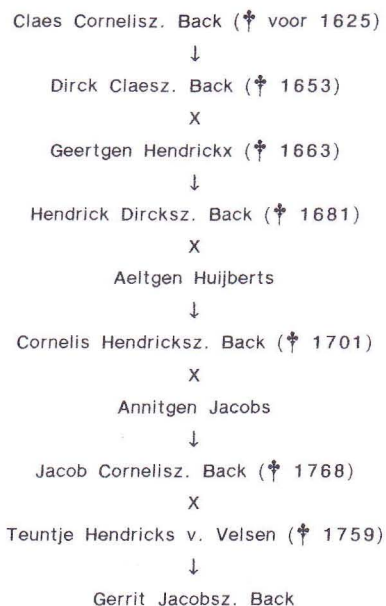
Verder was het onbebouwd tot aan de boerderij van de familie Van Ee (nu nr. 64). Grootvader Van Ee verkocht deze strook grond aan Franssen, die er o.a. deze zes dubbele woningen liet bouwen door aannemer Van der Voorn. Deze Van der Voorn was ook caféhouder en heeft het Spieghelhuis gebouwd. In het eerste huis rechts woonde de familie Bobeldijk. Waarschijnlijk was daar een boerderijtje.

De sloot met bruggetjes is hier al verdwenen. Op andere kaarten is dat beeld nog goed te zien. Na het dempen van de sloot werd hier een hek geplaatst van betonnen palen met gaas er tussen.

DE OUDE BACKEN IN OVERMEER EN NEDERHORST (slot)

C.J. Bak

Om de draad weer op te pakken eerst even een overzicht van de stamreeks Back uit de vorige aflevering in Werinon, van maart 1995, nr. 17:

Het was deze Gerrit Jacobsz. Back dus die de nieuwe stamvader van "onze" Backen werd. Hij werd geboren in 1718. Gerrit trouwde in 1747 met Antje Pieters Meester uit een niet onbemiddelde familie. In twaalf jaar tijd werden uit dit huwelijk acht kinderen geboren, waarvan er zeker vier in leven bleven: twee dochters (Elisabeth en Antonia) en twee zoons: Jan (*1747) en Pieter (*1759).

In de tabel uit "Omslagen & Dorpslasten" van Nederhorst den Berg (\pm 1750) komen we bij de naam Gerret Bak (zonder ck) in de marge de aantekening tegen:

"daghuurder en heeft een winkeltje"

Wat dat voor winkeltje was weten we niet, maar zeker is dat in 1787 zoon Jan "castelein" is in Nederhorst den Berg. In het bekende request inzake de schade door de Pruisische inval (zie Krol p.221) staat naast Jan ook vader Gerrit genoemd; Jan Bak heeft aan de Pruisen voor ruim *f* 141,-- aan wijnen, brandewijn, genever en tabak geleverd (en dan te bedenken dat een borrel toen een paar centen kostte!) en vader Gerrit leverde voor *f*35,-- aan eetwaren. Het winkeltje was dus een tapperij geworden, het begin van een Horeca-traditie.

Gerrit en Antje zijn stokoud geworden, resp. 90 en 88 jaar; ze hebben heel wat familieleden overleefd.

Zoon Jan zal de zaak wel geleidelijkaan hebben overgenomen. Hij was in 1780 getrouwd met Aaltje Gerwin (ook Gerwijn of Gerrewijn genoemd) die geboren was in Abcoude en wier voorouders waarschijnlijk uit Pruisen stamden.

Uit dit huwelijk werden minstens tien kinderen geboren. Slechts vier bleven er in leven, waarvan we er twee verder zullen volgen: Gerrit en Jannetje.

Eind september 1797 stierf moeder Aaltje, pas 44 jaar oud. In datzelfde jaar moet iets gebeurd zijn dat zich alleen laat afleiden uit een simpele notitie in het begraafboek van de kerk van Nederhorst den Berg:

24 maart 1798

*"Evert Westerman op 't Kerkhof 2 uur luijden enz.
(zijnde in den arm geschooten waaraan hij is over-
leden door Jan Bak, welke zich met de vlugt heeft
weten te redden)"*

Bij het huwelijk van Jannetje Bak in 1813 noteert de (franse) ambtenaar: ...*étant inconnu si son père est en vie...*". En als Gerrit, de oudste zoon van Jan in 1826 (her)trouwd in Loenen maakt de "Vreederegter" een protocol op waarin we lezen:

"... dat de vader van Gerret Bak, oud een en vijftig jaren, met naame Jan Bak actueel afwezig bevonden word, waarschijnlijk na de Zee", hebbende hij met zijn vrouw Aaltje Gerrewijn laatst te Nederhorst den Berg woonagtig geweest die in den jaare 1797 aldaar overleden en begrave is waar na hij al korten tijd daarna zig geabsenteerd heeft zonder dat men weet waar na toe en tot heden toe is terug gekoomen ... geevende voor Reedene van Weetenschap dat de getuigen zijn goede vriende en bekende van Gerret Bak waardoor zij met de absentie zijner vader te Nederhorst den Berg alomme eene bekende zaak genoegzaam kennis dragen..."

(onderstreping door mij CJB).

Jannetje Bak.
 Heeft haar eerste
 H. H. Communie Gehouden,
 den 9 Mey, 1802.
 Bij Vor en Pastoor
 H. Dabelbeek
 Want Hij Zijt de Tempel
 Van den Leevenden
 God
 2. Cor. 1. 6. v. 16

Tekst van de achterkant van het gedachtenisplaatje
 t.g.v. de Eerste H. Communie van Jannetje

Jannetje was pas 10 jaar toen haar moeder stierf en haar vader vluchtte, Gerrit was 22. Ze moeten toch wel wat van de schande van hun vader hebben meedragen.

Ik denk dat ze in het gezin van oom Pieter werden opgenomen, maar zoals we al zagen zijn ze later uit Overmeer vertrokken: Gerrit naar Loosdrecht, Jannetje naar Kortenhoef.

Het is duidelijk, dat Pieter Bak de zaak heeft overgenomen: rond 1800 staat hij geboekt als "Pieter Bak, tapper en herbergier in Overmeer". Pieter was getrouwd met Geertje van Oosterwijk, dochter van een kastelein. Hun Zoon, ook een Gerrit, staat aan het begin van de lijn van de "Bakken van de Voorstraat", waarover mevrouw Löwenthal-Bak het licht liet schijnen.

De ándere Gerrit, de zoon van Jan (de schutter) staat aan het begin van de Bakken-tak waaraan ik ben ontsproten. Déze Bakken bleven nog lang de Vechtstreek trouw: Loenen, Loosdrecht, Kortenhoef - mijn vader werd in Vreeland geboren. Ook in deze lijn duikt de Horeca op: mijn grootvader was een tijd lang "tapper" en rond 1910 beheerde hij in Lent (bij Nijmegen) een café/restaurant. En een zijlijn van onze tak voert naar Lochem, waar tot in de zestiger jaren Hotel Bak stond. Maar dat is een ander verhaal!

Tot slot het staartje van de stamreeks Bak:

ONS DORP EN DE POLDERS EROMHEEN

Kees van Huisstede

Even terugblikken naar de tijd van vóór 1940. Om te beginnen de Horn en Kuijer. Gescheiden door een smalle landweg (Torenweg), werd gemakshalve de Horn het Kleine en de Kuijer het Grote eiland genoemd. Het Kleine eiland, waarlangs de Vecht loopt, omzoomd door een rietkraag waar de karakiet zijn nest bouwde tussen de stevige stengels en waar de koekoek graag zijn ei deponeerde. Dotterbloemen en lissen groeiden er weelderig. Daar was ook de plek waar je met een stel jongens ging zwemmen, bij de Rietmijt. Eén boerderij en twee bloemen-, fruit- en groentekwekers waren op het Kleine eiland gevestigd. Als kind ging je daar zomers bessen plukken, met als plukloon 1 cent voor een doosje, dat was ook de tijd van toen.

Verder was er een Spiegel- en Blijkpolder, beide verschillend van structuur en van waterhoogte en bodemdiepte. De Spiegel, waar al vóór de oorlog de aanval werd ingezet om zand te winnen. De Blijk bleef daar nog lang voor gespaard. Een klein boerderijtje van Van der Vliet, die met enkele koeien zijn bestaan had tussen uitgeveende akkers, die hem voorzagen van gras en hooi. Men sprak van akkers en dobbers. Door enkele omwonenden werden de dobbers, door fuiken te plaatsen, bevist.

Soms kon je geen water meer onderscheiden als in de zomer het water dichtgegroeid was met een laag flap. Er was haast geen doorkomen aan met de roeiboot, dat spul hing als een wollen deken aan je roeispanten. De paling en de zeelt zwommen over de baggerige bodem en de kikkers hielden hun zomeravond concert, terwijl de roerdomp met een weemoedig donker geluid zijn aanwezigheid bekend maakte.

Dat was de Blijk, nu staan er huizen en is het de Spiegelplas. Maar eigenlijk wilde ik het over die andere polder hebben, de Horstermeerpolder.

De Horstermeer. Een gebied van rechte akkers met in het midden een lange weg. Nogal vlak en toch had het iets apart. Op sommige akkers houten woninkjes, hier en daar een boerderij. De bewoners van de Horstermeer waren uit verschillende windstreken afkomstig, waar ze vandaan kwamen,

was aan hun spraak te horen. Over het algemeen waren het tuinders, polderbewoners waar het pionieren in het bloed zat. Het streven naar zelfstandig zijn, een eigen bezit op te bouwen, met anderen een gemeenschap te vormen. Er werden risico's genomen. Een hypotheek bijvoorbeeld, durf moest je hebben, want wat te doen als de groente werd doorgedraaid (waardeloos gemaakt)?

Maar ze gingen door, de groenteteelt bestond hoofdzakelijk uit diverse soorten kool, waspeen, bieten, bonen en niet te vergeten witlof. Veelal werden de akkers in 't voorjaar met de hand gespit. Meerdere mensen uit de omgeving trokken dan naar de polder om dit zware werk te doen. Maandag, woensdag en vrijdag waren de veilingdagen. Dan stonden vele stapels kisten langs de weg en werd de groente per vrachtauto vervoerd naar de veiling in Hilversum. 's Middags kwamen de lege kisten weer terug en ieder was benieuwd wat voor prijs er gemaakt was voor zijn product.

Dit was zo maar iets over de Horstermeerpolder, voorheen de groentetuin van het Gooi.

Men zocht ontspanning en er werd een toneelclub opgericht, die voordrachten gaf in een schuur, net voor Dunnebier nu. De club kreeg de naam "AVENAU" en speelde voor ± 80 mensen, meer ruimte was er niet in het houten onderkomen, dat "Ons Huis" genoemd werd. Er was ook een cafeetje in de polder, dat werd gerund door IJsbrand Cuiper en zijn vrouw, een sociaal voelend echtpaar. Veel omzet zullen deze beste mensen niet gemaakt hebben, want zoals de vertelling gaat, als je een glaasje bier op had en je vroeg om een tweede, zeiden ze: "Je kan nu geen dorst meer hebben, dan kom je morgen maar terug!"

Dan was er het jeugdkamp bij Chris de Meijer (Ome Chris) aan de Snip. Veel jongeren uit Amsterdam kwamen daar voor een weekend. Daar was zomers altijd leven in de brouwerij. De openbare school stond er ook. In de twintiger jaren was men van mening, dat de polder een eigen school moest hebben. Die is er tot vreugde van veel gezinnen gekomen.

Zo had ook Elim zijn eigen bestemming. Het is nog steeds een zondagsschool. Elim werd vroeger veel voor vergaderingen en kleine bijeenkomsten gebruikt.

Als poldermensen woonde men op zijn eigen akker, in een eigen huis met daarvoor een houten brug, als gemeenschap met elkaar.

HET EINDE VAN DE BRUG

Jan Baar

Gedurende het jaar 1881 kwamen een kleine 200 schepen door de Reevaart.

Al voor de volledige ingebruikname van het Merwedekanaal in 1892 werd het veel rustiger. De opbrengst van de brugtol voor schepen liep drastisch terug. Er bleef nauwelijks genoeg geld over om de oeververbinding goed te onderhouden. De stad Utrecht had weinig belang meer bij de Bergse brug. De provincie Noord-Holland was niet geneigd de lasten over te nemen, omdat de brug alleen maar van lokaal belang was. Utrecht probeerde de brug over te doen aan de gemeente, maar vanwege de financiële consequenties ging dat niet door.

BRUGGELD

In 1903 werd er *f* 353,59 aan tolgeld binnengehaald, terwijl de uitgaven *f* 622,95½ bedroegen.

Ondanks de geringe inkomsten, moest er toch een nieuwe brugwachterswoning gebouwd worden. Op 7 maart 1908 werden sloop en bouw aanbesteed in het stadhuis van Utrecht.

Het jaar 1918 gaf maar *f* 121,38½ aan inkomsten, terwijl de uitgaven opliepen tot *f* 823,11. Burgemeester Heijermans ontving *f* 25,-- voor het voeren van de brugadministratie.

De tarieven ondergingen in de loop der jaren weinig verandering. In 1919 werden ze opnieuw vastgesteld; een door mechanische kracht voortbewogen rij- of voertuig met meer dan twee wielen moest voor elk wiel 5 c. betalen; zo'n voertuig kwam in die jaren maar zelden de brug over. Ingezetenen van Nederhorst den Berg bleven vrijgesteld van het betalen van tolgeld.

Bij de openbare verpachting van 1939 bleven dezelfde tarieven gehandhaafd. Nog steeds mocht een honden-, geiten- of bokkenwagen met twee wielen voor 2 c. de brug over. Een kudde schapen of varkens van meer dan 300 stuks kon voor *f* 2,-- naar de overkant.

Het kwam wel eens voor, dat iemand het bruggeld niet wilde betalen. De brugwachter/tolgaarder en de administrateur deden

dan hun best het verschuldigde bedrag binnen te krijgen. Op 15 sept. 1929 probeerde een Amsterdamse automobilist de 40 c. bruggeld, die hij voor zijn vierwielig voertuig moest betalen, te ontduiken. Hij reed tolgaarder Van Huisstede haast van de sokken. Via de Hoofdinspecteur van het Verkeerswezen te Amsterdam werd gepoogd de centen alsnog binnen te krijgen.

In 1939 klaagt de pachter van de Vechtbrug, J. Stobbelaar, dat particuliere auto's van niet-ingezetenen de Vechtbrug passeren, zonder tol te willen betalen. Administrateur Krol vraagt burgemeester en wethouders van Utrecht welke maatregelen genomen kunnen worden.

Het kwam ook regelmatig voor, dat automobilisten hun auto voor de brug parkeerden en te voet verder gingen om zo 40 c. uit te sparen.

De naarstige pogingen om de inkomsten op peil te houden konden niet verhinderen, dat de kosten de baten bleven overtreffen. Het "Nadelig Slot" van de brug over 1930 beliep f 86,74. Ambachtsheer Graaf van Bylandt moest de helft van dit bedrag aan Utrecht overmaken.

In april 1932 krijgt de vaste passeerder van de brug, de heer G. Graaf van Schimmelpenninck, burgemeester van Nederhorst den Berg, maar wonende te 's-Graveland, toch vrijstelling van bruggeld.

In januari 1931 kunnen de rekeningen van de Weduwe Veenstra voor petroleum en van timmerman Verkaik niet betaald worden wegens gebrek aan kasgelden.

Eind jaren dertig is er, met uitzondering van 1938, een klein batig saldo. Er wordt in die jaren echter geen rekening gehouden met grote reparaties aan brug en brughuis. In 1939 laat de Heer van Nederhorst een belangrijke reparatie uitvoeren voor eigen rekening.

In 1941 hoeft brugwachter Stobbelaar maar de helft van de pachtsom te betalen, omdat door de "buitengewone omstandigheden" de scheepvaart zeer sterk verminderd is. In 1942 was de opbrengst aan bruggeld niet meer dan f 70,--. De pachter hoefde van de pachtsom van f 256,-- dan ook niets te betalen. Het autoverkeer stelde in die jaren niet veel meer voor.

Over 1944 moeten de beheerders zelfs f 300,-- aan de pachter betalen om hem een bestaan te verzekeren.

Na de oorlog wordt geprobeerd de brugtol voor drie jaar te verpachten. Het resultaat is, dat Jan Pouw het recht tot het heffen van bruggelden verkrijgt. Hij ontvangt f 70,-- per maand voor het bedienen van de brug en hoeft voor het bewonen van het brughuis geen huur te betalen.

In 1948 krijgt de brugwachter zijn vergoeding niet op tijd binnen. Pas nadat hij te kennen geeft, dat hij niet langer het brugwerk wil doen, als hij niet regelmatig betaald wordt, komt het geld tijdig binnen.

BRUGBEHEER

Medio 1931 laten burgemeester en wethouders van Utrecht op verzoek van administrateur Verheul een onderzoek instellen naar de toestand van de brug. Enkele kleine herstellingen zijn nodig, maar in grote lijnen verkeert de brug in vrij goede staat. Gevaar voor het verkeer over de brug is niet aanwezig, is de conclusie.

In 1940 stellen beide beheerders aan de gemeente voor onderhoud en beheer over te nemen. Burgemeester en wethouders delen per ommegaande mede, dat zij niets voor dat voorstel voelen. Eén van de consequenties zou kunnen zijn, dat de brugwachter betaald zou moeten worden en dat zou teveel kunnen zijn voor de arme gemeente.

Voor en tijdens de oorlog was er voor alle bedreigde bruggen en het tollenneprobleem in de Vechtstreek veel belangstelling. Op initiatief van de VVV "De Vechtstreek" werd een commissie gevormd, die zich ten doel stelde om de bruggen te redden en alle tollene op te heffen. De heer H. Pos nam zitting in deze commissie.

De heer Franken uit Hilversum, de nieuwe eigenaar van kasteel Nederhorst en dus ook automatisch mede-eigenaar en beheerder van brug en tol, wil wel van de lasten af, want, schrijft hij in april 1946 aan brugadministrateur Krol: "Intussen worden de kosten steeds hoger en is het toch feitelijk een anachronisme, dat een particulier op moet komen voor kosten, die gemaakt worden in het algemeen belang". Hij vraagt Krol er op aan te dringen "dat Provincie of Rijk dit stropje overneemt".

Kasteelbezitter sinds 1947, de "N.V. Uitgeversmaatschappij Amstelburcht", ziet helemaal niets in het opgedrongen brugbezit. Men acht zich niet in staat een bijdrage te leveren voor onderhoud en vernieuwing, elke morele verplichting wordt afgewezen. Het maken van een vaste stenen brug met duiker is de meest voor de hand liggende oplossing. Overleg of samenwerking met Utrecht is niet aan de orde. Brieven van de administrateur worden gewoon niet beantwoord en rekeningen niet betaald. De brugwachter krijgt zijn loon niet op tijd en de sociale lasten over 1949 kunnen amper betaald worden.

BRUGGEVAAR

Dat de toestand van de zestigjarige klapbrug niet al te best was, bleek op vrijdag 11 okt. 1946 toen een vrachtauto door de brug zakte. Wachtmeester Spruyt stelde een uitgebreid rapport van het ongeluk op. Een met 4000 kg. stenen beladen tienwielige vrachtauto reed vanaf de Dammerweg de brug op, het waarschuwbord "Gevaarlijk bij belasting boven 3000 kg." negerend. Toen de wagen het punt bereikt had, waar de twee brugklappen elkaar raakten, klonk er een hevig gekraak, waarna het brugdek doorzakte en een basculeketting brak. De vrachtauto reed gewoon door, het Eiland op, alsof er niets gebeurd was. De chauffeur verklaarde later, dat hij niets gemerkt had. Het Eiland was nu echt van de rest van de gemeente afgesneden. Het daar aanwezige lichte verkeer kon met de veerpont bij de boerderij van Rijk Nagel het Eiland verlaten. De brug werd de volgende dag weer opengesteld voor het lichtere verkeer. Vier dagen duurde het ongemak. De chauffeur werd aansprakelijk gesteld voor de schade van f 230,--. Het was duidelijk, dat de brug niet in goede staat verkeerde. Een aantal inwoners "voor hun bedrijven in het onontbeerlijke bezit van een auto", richtte 7 juli 1947 een dringend verzoek aan burgemeester en wethouders van Utrecht om maatregelen te nemen in het belang van de veiligheid. "De bestaande brug toch is volkomen ongeschikt voor autoverkeer, daar de toestand van deze brug zodanig genoemd kan worden, dat het niet zonder levensgevaar is, deze met een geladen vrachtauto te passeren. Toch is het noodzakelijk deze brug te gebruiken, gezien

4 - APR. 1951

B. & W. d.d. 4 Apr. 1951
Raad d.d. 6 Apr. 1951

Aan de Raad der Gemeente

Nederhorst den Berg.

Edelachtbaren Heren ,

Ondergetekenden , allen inwoners dezer gemeente en houders van motorvoertuigen , die dagelijks de Vechtbrug passeren moeten, zien de zeer slechte toestand dezer brug met zorg in en wenden zich tot Uw college , om

- a/ te wijzen op het levensgevaar , waarin vele inwoners zich noodgedwongen moeten begeven , wanneer zij de genoemde brug moeten passeren , en
- b/ het verzoek te richten , om die stappen te doen , welke nodig zijn , om te komen tot een brug , die niet langer het leven der inwoners dezer gemeente in gevaar brengt .

Ondergetekenden vertrouwen , dat de Raad met kracht hun verzoek zal steunen en tekenen , hoogachtend ,

Nederhorst den Berg 29 Maart 1950

E. Eversink
h. Raaijmakers
g. B. van der Overhoek
Toet G. de Groot
A. G. Smits
H. van Tering

J. L. van der Meer „Edele reis“
G. de Krosch
J. van der Meer
A. de Walle

Krachtig onderschreven
lij gem. afgeord.
sed. Staten Min. V. d. W.
Nov. 1950

meerdere bedrijven en industrieën op het zgn. eiland gevestigd zijn en een andere toegangsweg ontbreekt". Het antwoord van Utrecht liet aan duidelijkheid niets te wensen over: "Het ligt niet op de weg van de gemeente Utrecht om belangrijke kosten te maken ten behoeve van de gemeente Nederhorst den Berg".

Er blijven klachten binnenkomen. Het brugdek wordt in juni 1948 vernieuwd, maar de constructie blijft niet berekend op zwaar verkeer. De conditie verslechtert zo, dat burgemeester en wethouders van Utrecht aan de Gemeenteraad van Nederhorst den Berg vragen, de klapbrug te sluiten voor voertuigen met een gewicht van meer dan 2000 kg. De Raad weigert dit, omdat daardoor een groot deel van de gemeente geïsoleerd zou raken voor wat betreft het vrachtverkeer en zo'n maatregel te grote problemen voor de daar gevestigde bedrijven zou opleveren.

Oud-brugwachter Van Huisstede verklaarde naar aanleiding van deze discussie, dat er in 1937 voor het eerst borden geplaatst waren met de waarschuwing, dat bruggebruik voor lasten boven de 3000 kg. gevaar opleverde.

BRUGHINDER

De Vereniging voor Vreemdelingenverkeer "Nederhorst den Berg" spreekt in juli 1949 zijn bezorgdheid uit over de toekomst van het dorp. Plannen voor demping van de Reeveert worden zeer beslist afgewezen. De groei en bloei van het dorp zullen er niet door bevorderd worden. Het karakter van het Vechtdorp mag niet verloren gaan, dus het slopen van de brug is uit den boze. Een Vechtdorp zonder brug is niet goed denkbaar, meent het bestuur der VVV. In Vreeland is het toch ook gelukt de brug te behouden. De Vechtcommissie zat op dezelfde lijn. Op 16 aug. ontvingen burgemeester en wethouders een telegram: "Vechtcommissie verneemt vergevorderde plannen bouw betonfabriek aan de Vecht, bovendien worden genoemd droogmakingsplannen Blijk- en Spiegel polder, demping Reeveert en andere plannen. Vrezen ernstige aantasting van het Vechtkarakter in Uwer gemeente en omgeving en onlogische

uitbouw der gemeente, vragen dringend om onderhoud met Uw college".

Er speelde heel wat in die jaren na de oorlog in het dorp aan de Vecht en Reeveart.

Burgemeester en wethouders voelen wel wat voor het leggen van een vaste brug. Wat de scheepvaart betreft kan dat best, want nog maar zo'n 10 schepen passeren de brug per week in de stille periode. Voor de pleziervaart is de Stille Vecht een prima alternatief.

Begin 1951 dringen 13 autobezitters, die dagelijks de brug moeten passeren, bij burgemeester en wethouders aan "om die stappen te doen, welke nodig zijn, om te komen tot een brug, die niet langer het leven der inwoners dezer gemeente in gevaar brengt". De reparatie van het voorgaande jaar is beslist niet voldoende geweest, een pijler is finaal vergaan.

Het college ondersteunt met kracht het verzoek om maatregelen en krijgt de ANWB zover, dat die organisatie bij gedeputeerde staten aandringt op verbetering van de situatie: De veronachtzaming van de onderhoudsplicht heeft tot gevolg, dat "een automobilist, die er met een vrachtauto heelhuids overkomt van geluk mag spreken.Aangezien het is te voorzien, dat ernstige ongevallen niet zullen uitblijven, indien niet spoedig maatregelen worden getroffen vragen wij.....met klem er op aan te dringen wel Uw bemiddeling te willen verlenen, opdat deze gevaarlijke situatie op korte termijn kan worden verbeterd". Ook de Nationale Organisatie voor Beroepsvervoer wordt ingeschakeld, om bij de instanties aan te dringen op verbetering.

Even komt het aanleggen van een baileybrug, te leggen door ponteniers, ter sprake. De burgemeester wijst er op, dat zo'n noodbrug dan wel draaibaar moet zijn, maar vindt het verder maar niks, daar zo'n tijdelijke oplossing de neiging heeft blijvend te worden en dus geen echte oplossing is. Hij voelt toch meer voor een dam bij de pastorie van de N.H. Kerk, maar dan zal toch eerst de Reeveart gesloten moeten worden voor doorgaand scheepvaartverkeer.

wordt vervolgd

HET ENE BLIJFT, HET ANDERE GAAT

Gerard Baar

Voor mij staat een onheilspellende foto. Het is de voorkant van de hoer van een 45-toerenplaatje met het brandende kasteel Nederhorst. De trots van het dorp en niet in het minst van de heer Jonker, de eigenaar en drijfveer achter een toen pas voltooide restauratie. Jaren van voorbereiding en de daarop volgende gefaseerde totale opknabbeurt gingen zondag 10 januari 1971 in rook op. Het was een prachtige winterdag met zon en strakblauwe lucht. Ouwe Flip Bouwer (de medicijnenbezorger) zat in zijn huisje aan het JB-plein lekker op zijn gemak aan een pijpje te lurken, toen ineens de hemel zwart kleurde. Het werd compleet donker in zijn kamertje en tegelijkertijd hoorde hij de stem van zijn buurjongen Joop, die riep dat het kasteel in de fik stond. Van alle kanten spoedde men zich naar de Slotlaan. Dikke zwarte rookwolken hingen boven het dorp en tot overmaat van ramp meldde de radionieuwsdienst even later dat kasteel Nederhorst in Nederhorst den Berg in brand stond. Het gevolg was echt ramptoerisme. Tot in de verre omgeving raakten de wegen verstopt en de brandweerkorpsen uit Weesp en Muiden, die te hulp geroepen waren, hadden de grootste moeite om bij de brand te komen. Het water moest zelfs uit de Blijkpolder gehaald worden omdat de Reevaart het jaar daarvoor dichtgespoten was en men nog lang niet klaar was met allerlei voorzieningen zoals brandputten e.d. En masse trok men ondertussen het brandende kasteel binnen om te redden wat te redden viel. Zeer ongecoördineerd, zodat de akties niet zonder gevaar waren. Uiteindelijk verbood de toenmalige burgemeester, Baron van Harinxma thoe Slooten, verdere reddingspogingen van antiquarische zaken als klokken, speeldozen en onvervangbare zaken zoals o.a. de Planetariumklokken. Dit werd hem door een aantal mensen niet in dank afgenomen, Enige dagen later verweerde hij zich dan ook in het dagblad De Gooi en Eemlander. Hij stelde dat in bijna iedereen een pyromaan schuilt, waarmee hij wilde zeggen, dat het zien van een brand bij velen een waas voor de ogen doet ontstaan. Het gezonde verstand is dan een beetje verdwenen en men neemt

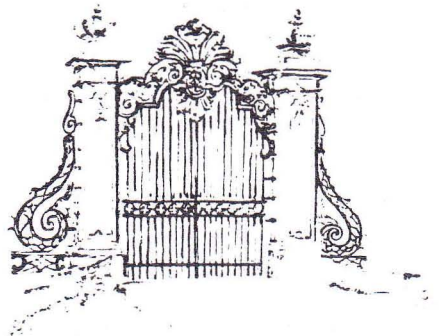
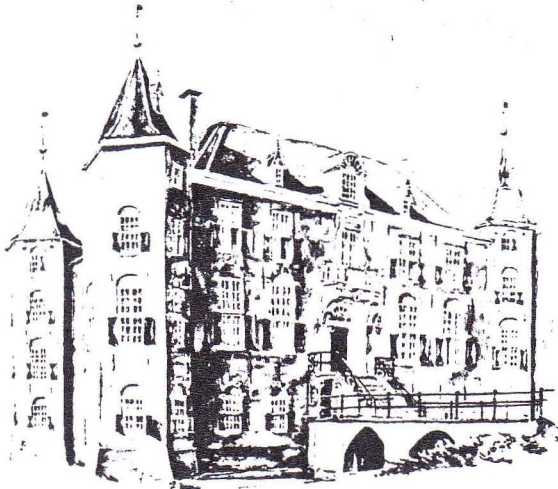
onaanvaardbare risico's. Om de redders tegen zichzelf te beschermen, had hij iedereen verboden het brandende gebouw nog binnen te gaan. Wat na een paar uur verwoed blussen overbleef, was een inwendig smeulende ruïne, die een mistroostige aanblik bood. Er waren volgens mevrouw Bouwer mensen die huilden en wie dat niet deed was aangeslagen.

Tot zover mijn terugblik op de brand, die ik niet gezien heb. En het spijt mij ook niet. Van niets wetend kwam ik 's avonds laat het dorp binnenrijden en dacht nog dat het een leuk idee was het kasteel eens te verlichten. Even later vernam ik, dat het kasteel afgebrand was. Brug weg, Reevaart weg, Kasteel weg. Wat restte ons nog. Daar kwam nog bij, dat een deel van mijn ziel in dat slot zat. Eigenhandig, in opdracht, had ik honderden kapotte ruitjes uitgehakt, glas op maat gemaakt, ingezet en aangestopt. En nog veel meer. Het summum was het volledig schilderen van de buitenkant van binnen uit. Voor een deel hebben we steigers gebruikt, maar voor de moeilijk bereikbare plaatsen hadden we een andere oplossing in huis. De arbeidsinspectie zou er nu van gruwen. Benodigdheden: een schuifplank geheel uitgeschoven en aan het uiteinde een blik stopverf van 25 kg als tegenwicht. Dat waren nog eens tijden. Als je het raam uitliep, leek het net of je een duik in je privé-zwembad ging nemen, de slotgracht wel te verstaan. En bovendien, het dorp lag aan je voeten. Bijna niemand kon dat zeggen in die dagen, want er was een hoop politiek gekrakeel. Achter de huizen van de Overmeerseweg strekten de rietlanden en de elzebossen van de Blijkpolder zich nog uit. Zonder ijs het domein van broodvisser Dolman. Met ijs mijn, net voor het donker of bij volle maan verlichte, schaatspiste, die het met schaatslengtes won van welke kunstbaan dan ook. De ene avond zwiepten de elze- en wilgetakken in een koude oosterstorm, de andere avond twinkelden de takjes als engeltjes boven een kerststukje met kaars. Die totale eenzaamheid is verdwenen. Het was uitkijken, maar spannend. Nu is een deel van de Blijkpolder opgevuld en het andere deel uitgezogen.

De voorliggende weemoed is door mijn uiteindelijk welbevinden achterhaald. Het kasteel is door de veerkracht van eigenaar en stichting weer ouderwets mooi geworden.

Het dorp, en misschien ben ik dan a-historisch, heeft zijn nieuwe charmes.

Rond het bewaren van 'oudheden' mag de moderne mens best proberen 'eigen oudheid' te ontwikkelen. Fabrieksgebouwen uit de dertiger jaren, die in onze ogen foeilelijk zijn, geven ook een tijdsbeeld van hoe het allemaal gekomen is, dat we nu lekker zwelgen in warmte en overvloed. Het mag romantisch zijn in onze ogen, maar ik zou voor geen goud willen ruilen met Ridder Godard van Reede. De reden is dat redeloosheid in de afgelopen decennia al zoveel vernietigd heeft, dat we dat nooit meer kunnen inhalen. Laten we blij zijn met hetgeen we hebben. Een rustig dorp in een rustige omgeving en dichtbij het gebeuren van de 'grote stad'.

Overzicht van archieven en klappers betreffende Nederhorst den Berg:

Streekarchief voor Gooi & Vechtstreek

adres: Oude Enghweg 23, Hilversum, Postbus 9900, 1201 GM

openingstijden: ma. t/m vr. 13.00-17.00 uur, 's morgens op afspraak

telefoonnummer: 035-6292646

Archieven van:

* betekent dat er een toegang is op het archief in de vorm van een inventaris of plaatsingslijst.

dorpsbestuur, municipaliteit, gemeentebestuur, 1625-1813 *

idem, 1700-1936 *

gemeentebestuur, 1939-c.1968 *

bevolkingsregisters (1830) 1850-1939 (1944) *

burgerlijke stand: geb. 1811-1892, huw. 1811-1912, overl. 1811-1932

oud-rechterlijk archief, 1620-1811 *

notarissen, 1664-1710, 1770-1789 *

Blijkpolder, 1708-1951 *

Broekerpolder, en Heintjesrak- en Broekerpolder, 1762-1950 *

Heintjesrak- en Broekerpolder, -1979

Horn- en Kuijerpolder, 1746-1962 *

Horstermeerpolder, 1612-1980 *

Spiegelpolder, 1779-1979 *

Spiegel- en Blijkpolder, -1979

Ned. Hervormde Gemeente, (1600) 1625-1954 *

DTB's (doop- trouw- en begraafboeken daterend voor 1811) *

doopboeken (hervormd), 1639-1823

dopen rooms-katholiek: tot 1810 behoorden de parochianen tot de
statie Ankeveen (geen DTB aanwezig)

trouwboeken (hervormd), 1639-1823

begraafboeken, 1625-1828

Klappers op naam en soort akte van:

Oud-rechterlijk archief (ORA):

3357 deel I (transporten en hypotheke) 1757-1774

3357 deel II (transporten en hypotheke) 1757-1774

3358 (transporten en hypotheke) 1775-1783

3359 (transporten en hypotheke) 1782-1802

3360 (transporten en hypotheke) 1803-1811

3361 deel I (schepenakten) 1577-1655

3361 deel II (schepenakten) 1660-1710

3362, 3363, 3364 (schepenakten) 1722-1773

3365 (schepenakten) 1773-1811

Op de studiezaal bevindt zich de historische bibliotheek. Er wordt naar gestreefd om hierin ook alle (historische) publikaties betreffende Nederhorst den Berg op te nemen.

Afbeelding omslag:
Prentbriefkaarten collectie: Ruud Verkaik